

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มา ความสำคัญและปัญหา

เมืองเชียงแสนเป็นแอ่งอารยธรรมเก่าแก่ อันประกอบด้วยลักษณะตัวเมืองซึ่งตั้งอยู่บนชัยภูมิสำคัญ ทั้งมีความสมบูรณ์ในทรัพยากรจนทำให้มีชุมชนเข้ามาตั้งรกรากซ้อนทับกันหลายชั่วนานนับแต่อดีต จนพัฒนาเป็นหัวเมืองทางการค้าสำคัญในกลุ่มน้ำโขงมาจนปัจจุบัน แม้เคยถูกทิ้งร้างและรื้อฟื้นมาใหม่หลายครั้ง กระนั้นเมืองเชียงแสนยังสามารถเชื่อมโยงตัวตนปัจจุบันกับพื้นที่ในอดีตเอาไว้ได้ แต่ด้วยความเป็นเมืองท่าสำคัญในกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาอย่างรวดเร็วทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างแนวคิดเชิงอนุรักษ์และแนวคิดเชิงพัฒนา ทั้งนี้เพราะกระบวนการทั้งคู่มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามกัน จึงมักสร้างความลังเลและสับสนในเป้าหมายการดำเนินงาน โดยเฉพาะการรักษาเอกลักษณ์ของเมืองภายใต้พลวัตการรวมเศรษฐกิจของภูมิภาค

เมืองเก่าที่ยังมีผู้ใช้งานอยู่ทั้งหลายในภูมิภาคนี้ มักประสบปัญหาสำคัญในการใช้งานบริเวณพื้นที่ภายในเมืองที่คล้ายกันเหมือนเมืองเชียงแสน คือ มีการเปลี่ยนแปลงขนาดและประเภทกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของเมือง ทำให้เกิดความขาดแคลนพื้นที่ใช้สอย การรुकล้ำพื้นที่ส่วนกลางตลอดจนมีการสูญเสียบรรยากาศอันเป็นเอกลักษณ์ของเมือง นี่เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของความสับสนขณะดำเนินกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง ซึ่งหากมองย้อนกลับ回去จะพบว่าปัญหาที่ได้ยกมานั้นเป็นปัญหาในการจัดการคุณภาพที่ว่างส่วนกลางในเมือง ที่สามารถบรรเทาได้ด้วยการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพในเมือง ทั้งนี้แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพในเมืองยังไม่เคยถูกศึกษาและนำมาใช้ในการวางแผนพัฒนาเมืองเชียงแสน ทั้งที่เป็นพื้นที่รองรับการใช้งานจริงในเมือง มีศักยภาพที่จะใช้เชื่อมผู้คน ชุมชนและพื้นที่แต่ละส่วนของเมืองเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ใช้งานจริงที่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า ทั้งยังเป็นพื้นที่ใช้งานขนาดเล็กซึ่งบรรจชีวิตผู้คนเอาไว้ภายในและสามารถแสดงบรรยากาศของเมืองให้ปรากฏออกมาได้ โดยการพัฒนามาในเมืองเชียงแสนตลอดเวลาที่ผ่านมาเป็นการวางแผนและมองจากภาพกว้างลงมาเป็นหลักจนละเลยและไม่ให้ความสำคัญในการวางแผนพัฒนาพื้นที่สาธารณะในเมือง

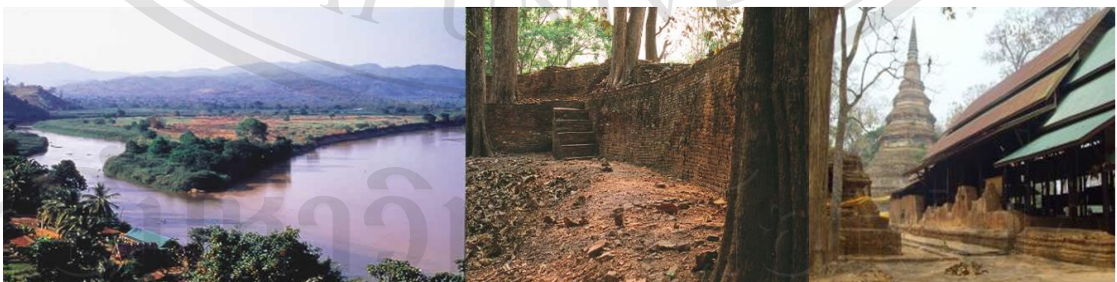
ปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะในเมืองเชียงแสนนั้น เห็นได้ชัดจากการรुक้าพื้นที่ส่วนกลาง ทำให้ขนาดเล็กลง เกิดความขาดแคลนพื้นที่ว่างในช่วงที่มีการใช้งานหนาแน่น คุณภาพของพื้นที่สาธารณะเสื่อมลงและการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ถูกทำลายลง นอกจากนี้ยังพบพื้นที่สาธารณะที่ถูกใช้งานอย่างไม่เต็มศักยภาพในเมืองด้วย ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาในการบริหารจัดการและการลงทุนเพื่อพัฒนาพื้นที่สาธารณะภายในเมือง ทำให้ในบางช่วงเวลาเมืองมีบรรยากาศแออัดคับคั่ง แต่ในบางเวลากลับดูว่างไม่มีชีวิตชีวา ทั้งนี้พบว่าชาวเมืองเชียงแสนได้มีการใช้งานพื้นที่สาธารณะภายในเมือง โดยไม่ได้ใส่ใจและตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่สาธารณะ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อสภาพแวดล้อมและพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพภายในเมืองเชียงแสน จนทำให้เกิดปัญหาในหลายด้านตามมา

งานศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ชุมชนในเขตเมืองเก่าเชียงแสน ตามแนวคิดที่ว่าพื้นที่สาธารณะที่ดีเป็นที่บรรจุบรรยากาศที่มีชีวิตชีวาของเมือง ช่วยเชื่อมโยงโครงข่ายพื้นที่ในเมืองและเป็นตัวชีวัดระดับการพัฒนาของเมือง จึงค้นหาแนวทางพัฒนาพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพภายในเมืองเก่าแห่งนี้ ให้พื้นที่เหล่านั้นสามารถทำหน้าที่เชื่อมรอยต่อระหว่างพื้นที่ที่สวางไว้เพื่อการอนุรักษ์ที่มีการใช้งานน้อย ให้เชื่อมเข้ากับพื้นที่ที่มีการใช้งานในชีวิตของชุมชนมีอยู่หนาแน่น ซึ่งต้องการการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

ผลการศึกษาได้สำรวจและสัมภาษณ์ความเห็นในการใช้งานพื้นที่สาธารณะในเมืองของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อทำการรวบรวมการให้ความหมายพื้นที่สาธารณะในเมือง การใช้งานและความหนาแน่นในการใช้งานพื้นที่สาธารณะเหล่านั้น ทำให้สามารถจำแนกประเภท ระบุที่ตั้งและประมวลความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างพื้นที่สาธารณะ จนสามารถประมวลปัญหาหลักที่เกิดขึ้นในการใช้งานพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพในเมืองเก่าเชียงแสน สุดท้ายจึงประมวลแนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพในเมืองเก่าเชียงแสนและทำการตรวจสอบซ้ำ โดยการรับฟังความเห็นชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งแนวทางพัฒนาที่ได้นั้นแบ่งได้ไว้เป็นแนวทางพัฒนาในระดับเมืองและระดับพื้นที่ ตลอดจนสรุปแนวทางประเมินผลการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในเมืองเชียงเอาไว้ด้วย

เมืองเชียงแสนประกอบไปด้วยพื้นที่สาธารณะที่มีศักยภาพในการเชื่อมผู้คน ชุมชนและพื้นที่แต่ละส่วนของเมืองเข้าไว้ด้วยกัน จึงมีความเป็นไปได้ที่การพัฒนาพื้นที่สาธารณะในเมืองจะช่วยผลักดันการใช้พื้นที่ระหว่างบริเวณอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานที่ขาดความมีชีวิตกับพื้นที่ใช้สอยที่รองรับกิจกรรมการใช้งานอยู่อย่างหนาแน่นในเมือง จนสามารถเป็นทางเลือกร่วมระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองได้ แต่ที่ผ่านมาการพัฒนาเมืองเชียงแสนยังไม่ได้ให้ความสำคัญในการศึกษาและพัฒนาเมือง ทำให้ขาดความรู้ว่าควรส่งเสริมหรือปรับปรุงพื้นที่สาธารณะที่จุดใดและอย่างไร ทั้งยังขาดการรวบรวมความต้องการและข้อคิดเห็นของผู้ใช้พื้นที่ จนไม่สามารถกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในปัจจุบันและอนาคต โดยปัจจุบันยังพบว่าระยะทาง วิธีการสัญจร ตลอดจนการกระจายตัวของพื้นที่สาธารณะในเมืองเชียงแสนยังไม่เหมาะสม บรรยากาศของเมืองในบางช่วงเวลานั้นบางแห่งดูกร้าง ขณะที่บางแห่งมีความหนาแน่นสูงจนสัญจรไม่สะดวก เอื้อให้เกิดมลภาวะและการเสื่อมสภาพแก่โบราณสถานบริเวณใกล้เคียง

นอกจากนี้ในเมืองเชียงแสนยังมีบริเวณที่ว่างถูกปล่อยรกร้างภายในเมือง ที่ยังต้องรองรับการขยายตัวของเมืองเข้าไปในบริเวณเหล่านั้นอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มมากขึ้นไปอีกในอนาคต ในขณะที่แนวทางพัฒนาพื้นที่เหล่านั้นยังไม่ได้ถูกกำหนดอย่างชัดเจนนี้ การศึกษาและหาแนวทางพัฒนาพื้นที่สาธารณะจึงมีความจำเป็น เพื่อการจัดสรรที่ว่างส่วนกลางไว้รองรับความหนาแน่นของชุมชนที่มากับการขยายตัวของเมือง ดังนั้นการวิจัยนี้จึงสนใจที่จะค้นหาแนวทางพัฒนาเชิงกายภาพพื้นที่สาธารณะชุมชนอนุรักษ์เมืองเก่าเชียงแสน โดยใช้แนวคิด 2 ส่วนคือ แนวคิดเรื่องการสร้างพื้นที่สาธารณะภายในเมือง และแนวคิดด้านการอนุรักษ์และการพัฒนา เพื่อชุมชนสามารถเลือกใช้ขับเคลื่อนไปสู่อนาคตได้อย่างมั่นคง



รูปที่ 1.1 แสดงสภาพภูมิศาสตร์และโบราณสถาน
ที่มีผลต่อการรับรู้สภาพภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

โดย www.thailandsworld.com

และ www.chiangraifocus.com

1.1.1 เมืองเชียงแสนในปัจจุบัน

เมืองเชียงแสนเคยเป็นเมืองเก่าสำคัญที่เคยถูกทิ้งร้างและนำกลับมาใช้ใหม่หลายครั้ง การทิ้งเมืองให้ร้างครั้งสุดท้ายคืออยู่ในปี 2347 เนื่องเป็นช่วงปลายสงครามสยามและล้านนาไม่มีกำลังทหารที่จะดูแลเมืองเชียงแสน แต่ยังคงเกรงว่าพม่าหรือชนกลุ่มน้อยอื่นในละแวกจะยึดเมืองเชียงแสนเป็นฐานที่มั่น จึงอพยพชาวเมืองออกไป จนกระทั่งมีการกลับเข้าไปใช้บริเวณภายในเมืองอีกครั้งในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เมืองเชียงแสนที่แม้จะถูกทิ้งให้ป่าปกคลุมพื้นที่ในเมือง แต่เริ่มมีชุมชนเข้ามาตั้งรกรากอีกครั้ง โดยคนกลุ่มนี้เป็นคนกลุ่มเดียวกับที่อาศัยในบ้านต้นฝิ่งของฝ่งลาว กระทั่งช่วงปี 2440 เมืองเชียงแสนจึงถูกยกเป็นที่ตั้งอำเภอเชียงแสนหลวง

ปัจจุบันพื้นที่ในเขตกำแพงเมืองเชียงแสน ยังคงถูกรอบเอาไว้ด้วยกำแพงทั้ง 3 ด้าน ทั้งทางทิศเหนือ ทิศตะวันตกและทิศใต้ ส่วนด้านทิศตะวันออกติดแม่น้ำโขง ภายในเขตเมืองเก่าอยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน ภายในเมืองมีอยู่ 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 2 บ้านเวียงเหนือ อยู่ในพื้นที่ทางเหนือของแนวถนนพหลโยธิน มีชุมชนภายในหมู่บ้าน 3 ชุมชน คือ ชุมชนผ้าขาวป่าน ชุมชนพระเจ้าล้านทองและชุมชนเจ้าแม่นางเซ่ง ส่วนหมู่ 3 บ้านเวียงใต้อยู่ในพื้นที่ทางใต้ของแนวถนนพหลโยธิน มีชุมชนภายในหมู่บ้าน 3 ชุมชน คือ ชุมชนริมโขง ชุมชนทัพพาน ชุมชนเจดีย์หลวง การแบ่งเขตชุมชนมีแนวถนนในเมืองเป็นเส้นกำหนดของเขตที่ชัดเจน การแบ่งเขตตามลักษณะกายภาพที่เกิดจากแนวถนนของเมืองมีผลต่อการอ้างอิงบริเวณย่อยภายในเมืองและการแบ่งเขตการศึกษาทางโบราณคดี เพราะสะดวกต่อการอ้างอิงบริเวณพื้นที่ภายในเขตกำแพงเมืองจึงถูกแบ่งย่อยเป็นบริเวณหลักลงไปเป็นบริเวณย่อยอีก 12 ส่วนด้วย

เมืองเชียงแสนมีศักยภาพในเชิงการค้าและการท่องเที่ยว เป็นจุดเชื่อมต่อการขนส่งระหว่างพื้นที่ใกล้เคียง คือ อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงของและอำเภอแม่จัน สามารถเชื่อมเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งจีน ลาวและพม่า โดยมีท่าเรือและท่ารถอยู่ศูนย์กลางเศรษฐกิจของเมือง คือ บริเวณใกล้กับตลาดสดสินสมบูรณ์ นอกจากนี้มีท่าเรือพาณิชย์เชื่อมการค้าการขนส่งระหว่างประเทศแล้ว เมืองเชียงแสนยังเป็นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าในการยังชีพในระดับชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่ง สำหรับชุมชนในประเทศเพื่อนบ้านด้วย ในแง่การท่องเที่ยวเมืองเชียงแสนมีโบราณสถานภายในเมืองอยู่มาก บรรายากภายในเมืองสงบ มีความร่มรื่นในสวนของโบราณสถานและริมแม่น้ำโขง ทั้งยังมีสถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียงอีกหลายแห่ง อาทิ วัดพระธาตุดอยมกิตติ วัดพระธาตุนาเวา พิพิธภัณฑ์พื้นและสามเหลี่ยมทองคำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จัดโดยชุมชนอีกหลายแห่ง นับว่าเป็นเมืองที่มีศักยภาพสูงในการค้า การท่องเที่ยวและการศึกษาด้วย

1.1.2 ผลกระทบจากพลวัตการเปลี่ยนแปลงในเขตประชาคมอาเซียน

ปัจจุบันประชาชนมีความกระตือรือร้นเรื่องการเปิดประชาคมอาเซียน ดันตัวต่อกระแสการพัฒนาที่เข้ามาถึงอย่างรวดเร็วและรุนแรง ด้วยความทรัพยากรและกำลังการผลิตในภูมิภาคอาเซียน ตลอดจนโอกาสในการสร้างพื้นที่ตลาดการค้าเป็นที่สนใจแก่กลุ่มทุนขนาดใหญ่โดยเฉพาะจีน ซึ่งกำลังพัฒนาประเทศไปสู่มหาอำนาจทางเศรษฐกิจและเปิดโอกาสให้ประชากรของตนได้แสวงหาความเจริญจากการพัฒนาทางการค้า ในจุดนี้ทำให้จีนยินดีลงทุนพัฒนาเส้นทางขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำ เพื่อเป็นทางเลือกเปลี่ยนสินค้าและการบริการระหว่างประเทศ ซึ่งนับเป็นมูลค่ามหาศาลทางเศรษฐกิจ

ขณะเดียวกันความเร่งรุดในการปรับเปลี่ยนสภาพของภูมิภาคอาเซียน เพื่อรองรับกิจกรรมการค้าการลงทุนที่เข้ามาอย่างมากมายและรวดเร็วนี้ นอกจากจะสร้างความยินดีในโอกาสทางการค้าแล้ว ยังนำมาซึ่งความสับสนและไม่มั่นใจแก่สังคมและประชาชนในย่านนี้ด้วย ทั้งมาจากการบริหารโดยคณะผู้ปกครองเองยังมีความไม่ชัดเจนและมั่นคง เห็นได้จากการวางแผนงานและการดำเนินการปฏิบัติงานตามแผน ที่ยังไม่สอดคล้องและขาดความต่อเนื่อง ซึ่งปัญหาในส่วนนี้มาจากการขาดความมั่นใจว่าสิ่งใดที่ดีและเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อประชาชนอย่างแท้จริง ยกตัวอย่างเช่น การมาถึงของเส้นทางสาย R3 อันประกอบด้วย R3A ที่ตัดจากเชียงรุ่งผ่านหลวงน้ำทาเข้าเชียงของ และ R3B ที่ตัดจากเชียงรุ่งเข้าเชียงตุงมุ่งสู่แม่สาย



รูปที่ 1.2 แผนที่แสดงเส้นทางสาย R3

โดย www.chiangkhong108.com

ถนนทั้งสองสายเปลี่ยนมติดำเนินทางในย่านที่อดีตพึ่งลำน้ำโขงเป็นหลัก เปลี่ยนลักษณะการพักและการขนถ่ายสินค้าทำให้บางเมืองที่เคยเป็นจุดพักหลักลดความจำเป็น ในขณะที่อีกเมืองกลับเพิ่มพูนความสำคัญ สิ่งเหล่านี้นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สภาพสังคม วิถีชีวิตของผู้คนตลอดจนวัฒนธรรม โดยเมืองเชียงแสนที่ถูกขนานด้วยเส้นทางการค้าสายใหม่ทั้ง 2 สาย และรวมกับสายเก่าคือ แม่น้ำโขง นับเป็นเมืองสำคัญทางการค้าหนึ่ง ที่ตั้งอยู่บนผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงดังที่ได้กล่าว ด้วยเป็นเมืองที่มีศักยภาพทางการพัฒนาได้ในหลายด้าน นำมาซึ่งความลังเลทางเลือกใด จึงดีและเหมาะสมที่สุดทั้งต่อบริษัทและอนาคต เนื่องจากทั้งอำเภอแม่สายและอำเภอเชียงของจะกลายเป็นจุดรับส่งสินค้าที่สำคัญ ทำให้เชียงแสนสามารถเลือกพัฒนาเป็นได้ทั้งเมืองพักผ่อนสำหรับนักธุรกิจนักท่องเที่ยว หรือเลือกพัฒนาเป็นเมืองการค้าและนิคมอุตสาหกรรมได้เหมือนกัน ดังนั้นจึงนำมาซึ่งความสับสนในการเลือกวางนโยบายและแผนพัฒนา

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเมืองเชียงแสนอย่างชัดเจน เห็นได้จากการที่บ้านพักอาศัยของชุมชนในเมืองเริ่มมีการเปลี่ยนไปเป็นบ้านเช่าหรือเกสต์เฮาส์มากขึ้น เนื่องจากทางเลือกทางเศรษฐกิจที่มีมากขึ้นทำให้มีการเข้ามาของแรงงาน นักลงทุนและนักท่องเที่ยวมากขึ้น ประกอบกับชาวเมืองไม่ได้ใช้ชีวิตโดยอิงอยู่เฉพาะกับอาชีพเกษตรกรรมมากดังเช่นในอดีต จึงมีการใช้พื้นที่ในเมืองน้อยลงทั้งในแง่ขนาดและระยะเวลา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วนนี้ส่งผลโดยตรงต่อสภาพแวดล้อมภายในเมืองเชียงแสนที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบอาคารมากขึ้น สภาพสังคมที่ชาวเชียงแสนเริ่มย้ายออกไปอยู่นอกเมืองให้พื้นที่ในเมืองเป็นอาคารเช่ามากขึ้น การใช้ชีวิตและการยังชีพที่เปลี่ยนไปจึงทำให้บรรยากาศของเมืองเชียงแสนเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน

1.1.3 พื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพในเมืองเชียงใหม่

ปัจจุบันการใช้ชีวิตของชาวเมืองเชียงใหม่อยู่บนพื้นที่สาธารณะภายในเมืองและเป็นตัวสะท้อนบรรยากาศของเมืองออกมาให้เป็นและสัมผัสได้ แม้ว่าเมืองเชียงใหม่จะมีจุดเด่นทั้งในด้านภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ แต่พื้นที่สาธารณะภายในเมืองยังไม่ถูกพัฒนาและใช้ไปอย่างไม่เต็มประสิทธิภาพ ทำให้บรรยากาศของเมืองดูเงียบเหงา ชุมชนในบริเวณแต่ละแห่งในเมืองไม่ถูกเชื่อมโยงเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งการศึกษาพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพในเมืองจะทำให้สามารถวางแผนทางพัฒนาพื้นที่สาธารณะได้อย่างเป็นระบบ จนสามารถส่งเสริมคุณภาพของพื้นที่สาธารณะให้ช่วยส่งเสริมบรรยากาศที่ดีภายในเมือง ช่วยเชื่อมผู้คน ชุมชนและพื้นที่แต่ละส่วนของเมืองเอาไว้ด้วยกันได้

ปัจจุบันการใช้พื้นที่สาธารณะในเมืองเชียงใหม่ยังคงมีปัญหาหลายประการ จึงพบว่าในบางเวลาเมืองมีบรรยากาศที่ขาดความมีชีวิตชีวา ในบางบริเวณมีการใช้สอยพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการใช้งานอยู่อย่างหนาแน่นในเมือง ขณะที่ยังมีบริเวณที่ว่างถูกปล่อยรกร้างภายในเมืองที่ยังต้องรองรับการขยายตัวของเมืองเข้าไปในบริเวณเหล่านั้นอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มมากขึ้นไปอีกในอนาคต ในขณะที่แนวทางพัฒนาพื้นที่เหล่านั้นยังไม่ได้ถูกกำหนดอย่างชัดเจน นอกจากนี้เมืองเชียงใหม่ยังขาดการพัฒนาและส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองที่เหมาะสม ทำให้พื้นที่สาธารณะที่รองรับกิจกรรมภายในเมืองมีความแออัด เผชิญปัญหาหมอกควันและไม่สามารถแสดงความโดดเด่นอันเป็นลักษณะเฉพาะของเมืองได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยเฉพาะบริเวณด้านหลังตลาดสินค้าสมบูรณ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งโบราณสถานร้างวัดปราสาทคุ่ม อันเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ยังขาดการดูแลที่เหมาะสม จนเกิดการรุกรานพื้นที่โดยอาคารที่อยู่โดยรอบทำให้เสื่อมสลายและด้อยค่าลง กล่าวโดยสรุปคือพื้นที่สาธารณะในเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันนี้ยังถูกใช้งานอย่างไม่เหมาะสม ทั้งที่มีศักยภาพในทางสนับสนุนกิจกรรมของเมืองได้อีกมาก



รูปที่ 1.3 การใช้พื้นที่สาธารณะในเมืองของชาวเชียงใหม่

เมืองเชียงใหม่ประสบปัญหาหลัก 6 ประการคือ การใช้พื้นที่ริมทางที่ไม่เหมาะสม ทำให้คูไม่เป็นระเบียบ การดำเนินงานด้านโบราณคดีทำได้อย่างไม่ทั่วถึงและไม่สะดวก ขาดการจัดการด้านสาธิตอุทยานและการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม มีปัญหาการจัดการสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของเมือง ชุมชนและการผังเมืองยังขาดแผนงานและการบูรณาการที่เหมาะสมส่งผลให้เกิดการรุกรานพื้นที่อนุรักษ์และการออกเอกสารสิทธิ์ที่ไม่เหมาะสม และปัญหาขาดการจัดการท่องเที่ยวที่ดี (กรมศิลปากร, 2538 - 40)

ทั้งนี้กรมศิลปากรยังเสนอว่า ควรมีการตั้งคณะกรรมการทำงานด้านโบราณคดีและการอนุรักษ์ โดยคณะกรรมการต้องมีทั้งนักวิชาการและหน่วยงานราชการ ทำงานในด้านการสำรวจ บันทึกลงและกำหนดเขต โดยสรุปแล้วใช้เป็นมาตรการเพื่อสงวนเมืองเอาไว้ ไม่ยินยอมให้มีการขยายตัวของชุมชนและการออกเอกสารสิทธิ์การครอบครองที่ดินเพิ่มภายในเขตเมือง แต่แนวทางนี้ยังไม่ถูกนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เนื่องจากประชาชนยังคงต้องการใช้พื้นที่ภายในเมืองเพื่อการยังชีพ และรัฐไม่สามารถจัดหาพื้นที่อื่นให้ชาวเมืองย้ายออกไปอยู่ได้ ปัญหาการการเสื่อมสลายของโบราณสถานจึงยังมีอย่างต่อเนื่องในเมืองเชียงใหม่

จากการศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่ในเมืองเชียงแสนพบว่า มีหลายบริเวณที่มีพื้นที่สาธารณะที่มีการใช้งานอยู่และมีศักยภาพเหมาะต่อการศึกษาค้นหาแนวทางพัฒนา อาทิเช่น บริเวณแนวนนพหลโยธิน 17 ตั้งแต่ประตูป่าสักไปถึงพื้นที่ริมน้ำและพื้นที่แนวนนริมโขง ที่เป็นพื้นที่ย่านตลาดและศูนย์ราชการที่มีกิจกรรมสาธารณะในหลายรูปแบบ เป็นพื้นที่ขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของเมืองและเป็นจุดปะทะสังสรรค์กันของวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งยังมีท่าเรือสินค้าและพื้นที่สาธารณะแบบสวนริมน้ำที่ถือเป็นจุดกำเนิดและแหล่งพักผ่อนอันแสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สำคัญของเมือง

แต่ที่ผ่านมาการพัฒนาเมืองเชียงแสนยังไม่ได้ให้ความสำคัญในการศึกษาและพัฒนาเมือง ทำให้ขาดความรู้ว่าควรส่งเสริมหรือปรับปรุงพื้นที่สาธารณะที่จุดใดและอย่างไร ทั้งยังขาดการรวบรวมความต้องการและข้อคิดเห็นของผู้ใช้พื้นที่ จนไม่สามารถกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในปัจจุบันและอนาคต โดยในปัจจุบันยังพบว่าระยะทาง วิธีการสัญจร ตลอดจนการกระจายตัวของพื้นที่สาธารณะในเมืองเชียงแสนยังไม่เหมาะสม บรรยากาศของเมืองในบางช่วงเวลานั้น บางแห่งดูกร้างขงะที่บางแห่งมีความหนาแน่นในการใช้พื้นที่สูงจนสัญจรไม่สะดวก เอื้อให้เกิดมลภาวะและการเสื่อมสภาพแก่โบราณสถานในบริเวณใกล้เคียง

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อสำรวจ ความหมาย การใช้ ความหนาแน่นในการใช้ ประเภท ที่ตั้ง ความสัมพันธ์ และประมวลปัญหาในการใช้พื้นที่สาธารณะในเมืองเชียงแสน
- 1.2.2 เพื่อประมวลแนวทางการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพในเมืองเก่าเชียงแสน จากความเห็นชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น

1.3 วิธีวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งค้นหาแนวทางพัฒนาเชิงกายภาพพื้นที่สาธารณะในเมืองเก่าเชียงใหม่ เป็นงานศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) การสัมภาษณ์ (Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ในการเก็บบันทึกข้อมูล ซึ่งมีลำดับการดำเนินงานดังนี้

1.3.1 การเก็บข้อมูลเบื้องต้น เพื่อรวบรวมประเด็นและทบทวนข้อมูลเอกสาร จากผังแผนที่และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หาประเด็นคำถามและสร้างชุดเครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนาม

1.3.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

- 1.) การสำรวจพื้นที่ทางกายภาพ ในพื้นที่เขตอนุรักษ์เมืองเก่าเชียงใหม่ ตรวจสอบขนาดผังและแผนที่ ที่ได้จัดเตรียมมา จากนั้นทำการเก็บข้อมูล ในด้านลักษณะการจัดวาง การใช้งานและความสัมพันธ์ที่เกิดในและระหว่างพื้นที่
- 2.) การสังเกตและสัมภาษณ์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ ตลอดจนความเห็นต่อแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่เหมาะสม ประกอบด้วย
 - **กลุ่มประชาชนผู้อยู่อาศัยในเมือง** เป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์หรือผลกระทบจากแนวทางการพัฒนาโดยตรง จึงเป็นกลุ่มที่ต้องสอบถาม เพื่อสอบถามข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม รวมถึงการสอบถามความเห็นเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ ลักษณะกิจกรรมและข้อปัญหาจากการใช้พื้นที่สาธารณะ
 - **กลุ่มผู้มาเยือน** เป็นกลุ่มที่จะส่งผลต่อการใช้งานของผู้ใช้เมืองเป็นประจำ ทั้งยังเป็นกลุ่มที่ต้องสอบถามความเห็นเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะในเมือง ทั้งกิจกรรมที่ใช้และข้อปัญหาจากการใช้งาน เพื่อคาดการณ์ผลกระทบที่จะเกิดกับเมืองและผู้คนในเมือง

3.) การประชุมกลุ่มย่อย เป็นการรับฟังหรือประเมินความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างอีกครั้ง เพื่อให้ได้ความเห็นร่วมกัน ประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง

- ผู้ที่พักอาศัยในเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นผู้รับผลกระทบและเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดในย่านอย่างต่อเนื่อง
- เยาวชน นักเรียน นักศึกษาในพื้นที่ ที่จะเป็นกำลังขับเคลื่อนชุมชนในอนาคต
- นักวิชาการ ผู้รู้หรือปราชญ์ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้เข้าใจข้อมูลเฉพาะของเมืองเชียงใหม่
- ผู้แทนภาครัฐและหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลมรดกทางศิลปวัฒนธรรมหรือ อาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อสมศ.) ที่สามารถประสานและผลักดันแนวทางพัฒนาชุมชนเมืองเก่าเชียงใหม่ต่อไป

1.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

1.) การนำข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ขึ้นต้นมาวิเคราะห์เชิงพื้นที่ (Spatial analysis) โดยใช้การทำตารางข้อมูลเชิงบรรยาย (Data matrix) นำผังบริเวณมาแปลงเป็นผังการใช้พื้นที่ เพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะและเข้าใจความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และระหว่างพื้นที่

2.) การนำข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายการศึกษามาวิเคราะห์ โดยใช้การเข้ารหัสตามประเภทข้อมูล (Data coding) สื่อที่ใช้บันทึก วัตถุประสงค์และประเด็นที่พบเพื่อหารหัส แนวทางข้อมูลและความสัมพันธ์ระหว่างรหัสและแนวทางข้อมูล จากนั้นทดลองสอบถามความคิดเห็นของชุมชน เพื่อตรวจว่าตอบวัตถุประสงค์และคำถามแล้วหรือไม่

การสรุปผลการวิเคราะห์ทำได้โดยการเชื่อมโยงข้อมูลสามทาง (Triangulation) ประกอบด้วย

- กรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งแสดงลักษณะมาตรฐานทางวิชาการในด้านการควบคุมการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและควบคุมลักษณะการใช้พื้นที่ภายในเมืองเก่า
- การชี้แจงปัญหาหรือแสดงลักษณะความต้องการในการใช้พื้นที่สาธารณะอย่างมีส่วนร่วมตามความคิดเห็นของชุมชนในย่านเมืองเก่าเชียงใหม่
- การประมวลลักษณะกายภาพของพื้นที่อันแสดงจุดเด่นจุดด้อยของเมืองเชียงใหม่

1.3.4 การสังเคราะห์ข้อมูล โดยการสังเคราะห์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นแนวทางพัฒนาเชิงกายภาพของเมืองเชียงใหม่ โดยอาศัยผลการสรุปจากการเชื่อมโยงข้อมูลสามทาง (Triangulation)

1.3.5 ประเมินผลและการสรุปข้อจำกัดและข้อเสนอแนะของการวิจัย แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

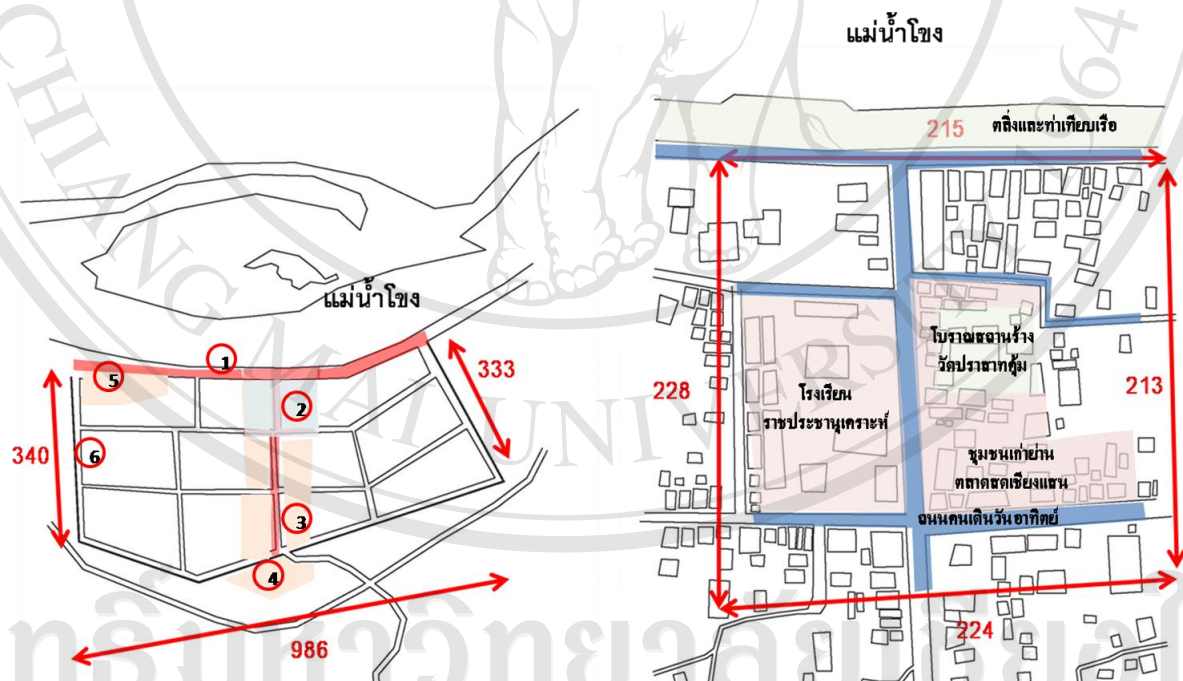
- ประเมินผลการศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม ทดสอบความเข้าใจในข้อมูลและทัศนคติของชุมชนภายหลังเข้าร่วมกิจกรรม
- ประมวลผลที่ได้ถามแล้วสรุปข้อจำกัดและข้อเสนอแนะของการวิจัย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตพื้นที่

งานวิจัยนี้สนใจศึกษาพื้นที่สาธารณะในเขตพื้นที่เมืองเก่าเชียงใหม่ ที่ถูกล้อมรอบเอาไว้ด้วยกำแพงเมืองและแนวแม่น้ำโขงเพราะเป็นบริเวณที่สำคัญ เป็นที่ตั้งของชุมชน 6 ชุมชนที่อาศัยสืบเนื่องมาตั้งแต่ช่วงที่มีการกลับเข้ามาใช้เมือง เป็นที่ตั้งของระบบขนส่งมวลชนทั้งทางบกและทางน้ำ ทำให้มีกิจกรรมการใช้พื้นที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตปัจจุบัน ทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีประชากรหลากหลายทั้งอาชีพ เชื้อชาติและระดับอายุ สะดวกในการรวบรวมข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้พื้นที่สาธารณะในเมืองและนำเสนอในการค้นหาเอกลักษณ์และแนวทางพัฒนาพื้นที่สาธารณะ

ในการสำรวจขั้นต้นทำให้พบว่าพื้นที่สาธารณะมักอยู่ใกล้กับย่านชุมชนที่มีการใช้งานมาก ดังเช่น ย่านตลาดสดสมบูรณ์ ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับกับโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ เป็นบริเวณที่มีพื้นที่สาธารณะอยู่หลายแห่งที่เหมาะสมต่อการศึกษา โดยย่านนี้อยู่บริเวณกึ่งกลางระหว่างกลุ่มโบราณสถานที่สำคัญในเมือง มีโบราณสถานขนาดเล็กอยู่หลายแห่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง



รูปที่ 1.4 แสดงขนาดเมืองเชียงใหม่รวมถึงตำแหน่งพื้นที่ที่มีกิจกรรมหนาแน่นและย่านตลาดสดอำเภอเชียงแสนในหมายเลข 2 ที่มีกิจกรรมซับซ้อนหลากหลายที่สุดในเมือง

เฉพาะการสำรวจขั้นต้นในย่านตลาดสินสมบูรณ์ที่ประกอบด้วยชุมชนด้านทองและชุมชนริมโขง ยังสามารถพบความหลากหลายทางกิจกรรมและลักษณะการใช้งานอยู่มาก และการพิจารณาตามลักษณะที่ปรากฏของบริเวณพื้นที่ในย่านยังแบ่งออกได้ 3 ส่วน ตามบริเวณที่ลงสีไว้ให้เห็นได้ชัดเจน ดังนี้

- บริเวณสีแดง เป็นบริเวณพื้นที่สาธารณะของเมืองที่ใช้งานประจำและมีกิจกรรมที่คึกคักเนื่องจากมีกิจกรรมที่จับจ้อง สับสนและขาดการจัดการที่ดี ทำให้ไม่อาจสะท้อนจุดเด่นให้สัมผัสได้
- บริเวณสีน้ำเงิน เป็นแนวถนนและเป็นบริเวณที่ใช้จัดงานถนนคนเดินวันอาทิตย์ ตลอดจนงานประเพณีสำคัญ พื้นที่ส่วนนี้มีปัญหาด้านการจัดการและมลภาวะจากการจราจร
- บริเวณสีเขียว ประกอบด้วยพื้นที่โบราณสถานวัดปราสาทคุ่ม พื้นที่สาธารณะริมตลิ่งและท่าเรือ เป็นที่นัดพบและพักผ่อนหย่อนใจภายในเมือง แต่พื้นที่ส่วนนี้เป็นที่ที่มีปัญหาการบุกรุกครอบครอง

นอกจากย่านตลาดสดเชียงแสนนี้แล้ว ภายในเมืองยังมีย่านชุมชนและพื้นที่สาธารณะอยู่อีกหลายจุดที่ควรให้ความสำคัญในการศึกษา เช่น บริเวณริมน้ำในเขตแนวกำแพงเมือง บริเวณถนนพลโยธิน 17 และบริเวณศาลเจ้าพ่อป่าสักสืบเนื่องไปถึงโครงการบูรณะโบราณสถานวัดป่าสัก เพราะเป็นบริเวณที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อกิจกรรมการใช้ชีวิตของชุมชนภายในเมือง และช่วยสร้างความประทับใจแรกเห็น (First impression) ของนักท่องเที่ยวต่อเมืองด้วย ทั้งนี้ในแต่ละบริเวณมีความสำคัญและปัญหาต่างกันไปดังนี้

- บริเวณริมน้ำในแนวกำแพงเมือง เป็นพื้นที่กิจกรรมเพื่อการผ่อนคลาย การค้าและการท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งหาดทรายเชียงแสนมีเนื้อหาดทรายละเอียดและกว้าง เหมาะแก่การพักผ่อน ทางเทศบาลจัดร้านค้าและลานอเนกประสงค์เอาไว้แต่ในช่วงที่สำรวจพบว่ามินิกท่องเที่ยวน้อยและลานกิจกรรมไม่ถูกใช้ให้คุ้มค่า

บริเวณถนนพหลโยธิน 17

เป็นแนวนอนที่เชื่อมกิจกรรมระหว่างชุมชนและเป็น
แนวนาสายตาที่สำคัญจากประตูป่าสักสู่พื้นที่ริมน้ำ
เป็นพื้นที่สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน เป็นจุดที่
ควรปรับปรุงส่งเสริมภูมิทัศน์ให้โบราณสถานและ
แนวต้นไม้โดดเด่นขึ้น

บริเวณศาลเจ้าพ่อป่าสัก

เป็นที่เคารพของคนในเมืองและนักเดินทาง โดยพื้นที่
ด้านหลังศาลเจ้าพ่อป่าสักเชื่อมถึงพื้นที่โบราณสถาน
วัดป่าสัก ซึ่งพื้นที่นี้เป็นพื้นที่พักผ่อนของคนในเมือง
เชิงแสน แต่พื้นที่บริเวณนี้เป็นจุดที่การจราจรคับขัน
เนื่องจากเป็นหัวโค้งมุมอับ การเข้าใช้พื้นที่จึงอันตราย
ควรเร่งแก้ไขและควรมีการสร้างเชื่อมโยงจาก
วัดป่าสักสู่ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว

โดยสรุปแล้วปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษานั้นมีปัญหามากประการ โดยคนในชุมชนยัง
ขาดความรู้และเข้าใจว่าจะอนุรักษ์ไปพร้อมกับการพัฒนาได้อย่างไร ทำให้ไม่สามารถวางแผนทาง
พัฒนาที่เหมาะสมชัดเจนอย่างแท้จริงได้ งานวิจัยนี้จึงสนใจรวบรวมข้อมูลกายภาพของเมือง เพื่อจะ
เสนอจุดที่ควรส่งเสริมหรือปรับปรุง โดยรับฟังความต้องการและข้อคิดเห็นที่มาจากชุมชนเจ้าของ
พื้นที่ เพื่อสร้างแนวทางพัฒนาพื้นที่สาธารณะอันเป็นพื้นที่ส่วนรวมของเมือง



รูปที่ 1.5 แสดงอาคารที่ควรรักษาและวัดปราสาทคุ่ม
ที่ยังขาดการดูแลที่เหมาะสมในปัจจุบัน

1.4.2 ขอบเขตเวลา

สนใจศึกษาสภาพที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตั้งแต่ เดือนธันวาคม 2555 ถึง เดือนพฤศจิกายน 2556

1.4.3 ขอบเขตเนื้อหา

ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะและพลวัตของพื้นที่สาธารณะ ภายในเขต
กำแพงเมืองเชียงใหม่ ทั้งในเชิงกายภาพและการใช้งาน

1.5 แผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

ตารางที่ 1.1 แสดงแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

กิจกรรม	ธ.ค.-55	ม.ค.-56	ก.พ.-56	มี.ค.-56	เม.ย.-56	พ.ค.-56	มิ.ย.-56	ก.ค.-56	ส.ค.-56	ก.ย.-56	ต.ค.-56	พ.ย.-56
1. ทบทวนวรรณกรรมและเตรียมเอกสาร												
2. สำรวจพื้นที่ศึกษาและรวบรวมข้อมูล กายภาพของพื้นที่												
3. สำรวจความคิดเห็นชุมชนในพื้นที่ ด้วยแบบสอบถาม												
4. วิเคราะห์ข้อมูล												
5. สังเคราะห์ข้อมูลนำเสนอทางเลือก												
6. สำรวจความคิดเห็นชุมชนครั้งที่ 2												
7. เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์												

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้รู้ความหมาย การใช้ ความหนาแน่นในการใช้ ประเภท ที่ตั้ง ความสัมพันธ์
และปัญหาในการใช้พื้นที่สาธารณะในเมืองเชียงใหม่

1.6.2 ได้แนวทางการพัฒนาที่ประมวลขึ้นจากความเห็นของชุมชนเมืองเก่าเชียงใหม่
และนโยบายที่เกี่ยวข้อง

1.6.3 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการเกิด การใช้และการปรับเปลี่ยนของพื้นที่สาธารณะ
เชิงกายภาพในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าเชียงใหม่